

עמדות הדרכה - אנ"א עכו

עכו בנויה משכבות היסטוריות רבות. כל תקופה שונה מקודמתה והתפתחותה הפיסית והתרבותית נשענת על שורשי העבר וצומחת מהם אל העתיד.

בעת הקמת האכסניה נערכו במקום חפירות מטעם רשות העתיקות אשר חשפו שרידים ייחודיים של העיר הצלבנית מהמאה ה-13. אנ"א (אגודת אכסניות הנוער בישראל) רואה עצמה חלק מתהליך הפיתוח של עכו, ולכן בחרה לשמר בתחום האכסניה את קטעי עברה המפואר של העיר ולהעמיד לרשות הציבור עמדות הסבר המאירות פרקים קצרים ממורשתה העשירה של עכו.

התכנית החינוכית באנ"א עכו רואה באכסניה בסיס תרבותי והדרכתי המהווה פתיח או סיום לביקור באתרי העיר השונים המציגים רקמה אורבנית רחבה ומורכבת, אשר הובילה להכרזת אונסק"ו על עכו כעיר מורשת עולם. בסיור בתחום האכסניה ניתן להציג את שתי הרקמות מהתקופות הצלבנית והעות'מאנית, **בהיבטים שכמעט ולא מוצגים עדיין לקהל בעיר העתיקה.** מערכת מודולרית הכוללת, סרטון הדמיה תלת ממדי, עמדות הסבר קוליות (בעברית, ערבית ואנגלית), ושימוש בחללים הפתוחים ובממצאים הארכיאולוגיים שנחשפו בעת ביצוע חפירות ההצלה בשטח האכסניה, מציגה בפני המבקרים את סיפורו המעניין של האתר דרך "חלונות הצצה" נקודתיים. בכל "חלון" מודגש נושא אחר הקשור לסיפור ההיסטורי הכללי כפי שהוא בא לידי ביטוי בממצאים הייחודיים שבמקום: אמת המים, הסביל, המבנה העתיק והחצר צלבנית.

הבריכה הצפונית - אספקת המים לעכו בתקופה העות'מאנית

[מול הכניסה לאכסניה]

ברחבת הכניסה לאכסניה נצבת בריכה לאגירת מים שהייתה חלק ממערכת אספקת המים של עכו במשך מאות שנים. מערכת זו קיבלה את מימיה ממעיינות כברי באמצעות אמת מים שנבנתה לאורך 13 ק"מ והובילה את המים אל העיר.

בתוך העיר זרמו המים הן באמה פתוחה והן במערכת של צינורות חרס או חוליות אבן אל סבילים (מתקנים לחלוקת מים), ולבריכות השקיה כמו זו שבכניסה לאנ"א עכו. בנוסף לשימושים הביתיים, הוזרמו מים לבתי המרחץ, מתקני הטהרה במסגדים, מאגרי מים לחירום ולגיבון הציבורי של עכו העות'מאנית. במקום זה היה אחד מהגנים הציבוריים של העיר, ובריכת השקיה זו סיפקה מים לחלקות החקלאיות שסביבה.

איך יכלה עכו להרשות לעצמה מערכת מים מתקדמת כל כך ?

בתקופה העות'מאנית, ובמיוחד בסוף המאה ה-18, הפכה עכו לעיר הנמל החשובה בארץ, ובפרט באזור הגליל והגולן. התפתחה חקלאות מגוונת של חיטה, כותנה, שמן ומוצרים אחרים, שלהם היה ביקוש גדול באירופה, ונמל היצוא היה באופן טבעי נמל עכו. שליט הגליל באותה תקופה היה הבדואי דאהר אל עומר, שמרד בשלטון התורכי והשתלט על האזור כולו. את מקום מושבו בדיר חנא שבגליל, העתיק אל עומאר לעכו כדי לשלוט טוב יותר במסחר. הוא שיפץ את הנמל, את חומות העיר והמריץ את הכלכלה ברחבי הגליל. אט אט חזרה עכו לימי תפארתה כעיר הנמל החשובה בארץ ישראל. סוחרים רבים באו בשעריה והתיישבו בה ואוכלוסייתה גדלה. אולם לא חלפו שנים רבות ודאהר אל עומר הוצא להורג על ידי קצין תורכי בשם אחמד אל ג'אזר, שהחליף אותו כמושל האזור והביא את עכו לשיא תהילתה. בתקופתו נבנו מבני ציבור מפוארים וחוזקו חומות העיר וכלכלתה. הגידול באוכלוסיית עכו חייב מקורות מים נוספים ובשנת 1785 פנה אל ג'אזר לשלטונות צרפת בבקשה לשלוח לעירו מהנדסי מים מומחים. בסיוע מהנדסי המים הצרפתיים, נבנתה אמת מים ממעיינות כברי לעכו ואיפשרה לתושבי העיר ליהנות ממי מעיינות זכים במרבית ימות השנה. בשנת 1799 החל נפוליאון הצרפתי במסע כיבוש בארץ ישראל והטיל מצור ממושך על עכו. כחלק מהמצור הרס את אמת המים שנבנתה כזכור בסיוע צרפתי. לקראת סופו של המצור הצליחו החיילים הצרפתיים להסתנן לתוך העיר, ובמקום בו אתם עומדים נתקלו במארב מתוכנן של מגיני העיר, אשר מנע את פריצתם פנימה.

לאחר שספגו אבדות רבות נסוגו הצרפתים חזרה לעמדותיהם מחוץ לעיר. בסופו של דבר נכנע נפוליאון ושב למצרים.

אל ג'זאר מושל עכו, זכה לתהילת עולם באימפריה העות'מנית בזכות הצלחתו לעצור את מסע נפוליאון למזרח.

לאחר מותו של אל ג'זאר החליף אותו עבדו ועוזרו סולימן פשה, שבנה אמת מים חדשה. האמה סיפקה מים לעכו במשך 133 שנים עד לשנת 1948. את שרידיה המשופצים של אמת מים זו ניתן לראות בתוך האכסניה.

אנ"א עכו - החצר הצלבנית

החצר הצלבנית נחפרה בשנת 2007 על ידי רשות העתיקות כחלק מתהליך הבניה של האכסניה. בחפירה נחשף חלק מרובע מגורים של העיר עכו המתוארך למאה ה-13 לספירה, היא התקופה הצלבנית. ברובע נתגלו מערך של רחובות ומבנים אשר שמשו למגורים מסחר ומלאכה וכן ממצאים מגוונים המוסיפים נדבך חדש לידע המצטבר אודות חיי היום יום בעיר הצלבנית. התקופה הצלבנית בארץ החלה בסוף המאה ה-11. עד בוא הצלבנים שררה בארץ אי יציבות והשלטון המוסלמי החליף ידיים בין הפאטימים ממצרים לסלג'וקים מטורקיה. חוסר יציבות זה והעובדה שהמקומות הקדושים נמצאו בשליטה מוסלמית היקשתה על תנועת הצליינות הנוצרית לארץ הקודש, והיתה אחד הגורמים לארגון מסעות הצלב. מסע צלב ראשון יצא ממקומות שונים באירופה והגיע לירושלים. לאחר מצור ממושך כבשו הצלבנים את העיר והקימו את ממלכת ירושלים הקדושה. בהדרגה הרחיבו הצלבנים את גבולות ממלכתם, וחמש שנים לאחר הקמתה הטילו הצלבנים מצור ממושך על עכו. המצור נערך בתאום עם הצי הימי של העיר האיטלקית גנואה ובסופו נפלה העיר עכו בידם. עכו, ובמיוחד הנמל שלה, היו בעלי חשיבות עליונה לצלבנים, מפני שאיפשרו את הקשר החיוני בין הצלבנים לארצות המוצא שלהם. נתיבי מסחר בין אירופה למזרח עברו בנמלי הארץ ובעיקר דרך נמל עכו.

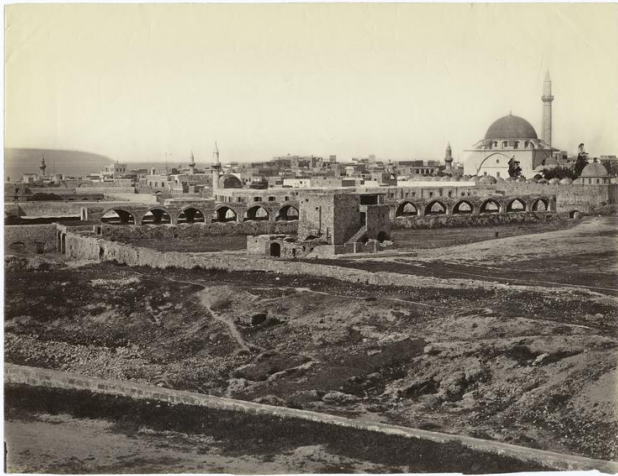
העיר התפתחה ונבנו בה שכונות מגורים נפרדות על פי ערי המוצא של התושבים או על פי המסדרים הצבאיים שאליהם השתייכו. כך נבנו בקרבת הנמל שכונות נפרדות לסוחרים בני גנואה, פיזה או ונציה, רובע למסדר ההוספיטלרי בצפון העיר, רובע למסדר הטמפלרי בדרום העיר ורובע לאבירים הטבטונים במזרח. לצד הסוחרים הנוצרים התיישבו בעיר גם סוחרים מוסלמים ויהודים. מעניין לציין שבתקופה זו פרחו הקהילה היהודית בעיר ונחשבה לקהילה חשובה ומרכזית, בארץ ישראל ומחוצה לה. הרמב"ם עלה לארץ ישראל דרך עכו, והתגורר בעיר כחצי שנה.

במשך 200 שנות שלטון הצלבנים התפתחה עכו כעיר מסחר עשירה ומשגשגת אשר סימלה את הגשר בין מזרח למערב. בחצר נראים שרידיו של חלק מבניין מגורים, מעין חצר מקורה. אדריכלות המבנים ותוכנית החצרות ובורות המים, דומה במידה רבה לבניה באירופה באותה תקופה. ברובע זה כמו במקומות אחרים בעיר נמצאו מערכות משוכללות לאספקת מים, אגירתם וניקוזם, כולל בורות מים, בארות, תעלות ובורות ספיגה. בחפירות במקום נמצאו שרידי שריפה עזה, וכמות גדולה של מסמרים המעידים כנראה על גג עץ שהיה מעל החצר, ושימש כרצפה לקומה שמעליו. ממצאי החפירה מלמדים כי הרובע עצמו נבנה על שרידי מבנים מהעיר המוסלמית שקדמה לו.

במהלך השנים הלכה הממלכה הצלבנית ונחלשה. היא איבדה את השליטה על ירושלים, וגבולותיה הצטמצמו בעיקר לאיזור החוף. דווקא בתקופה זו הגיעה עכו לשיא פריחתה והחליפה את ירושלים כבירת הממלכה הצלבנית.

סופה של העיר הגיע כאשר בשנת 1291 כבש אותה הסולטן הממלוכי חליל בן קלאון והיא נהרסה עד היסוד על מנת למנוע מהצלבנים לחזור ולהשתלט עליה. מאז, במשך כ-460 שנים, עד ימיו של השליט הבדואי ד'אהר אל עומר, עמדה עכו בהריסותיה. ואכן, בחפירות בשטח האכסניה התגלו חלק מהמבנים הצלבנים מתחת לשכבת חול-ים בעובי של כמטר וחצי, עדות לתקופה הארוכה בה היתה העיר נטושה.

המבנה העתיק

המבנה העתיק שבחלקה האחורי של האכסניה הוא מבנה בן שתי קומות שנבנה בתקופה העות'מאנית במאה ה-19. על מנת להתרשם מהמבנה וסביבתו ניתן להביט בתצלום משמאל. הצילום נעשה בסוף המאה ה-19, והוא מנציח את פני השטח מדרום לאכסניה כפי שנראו באותה עת.

בחלק התחתון של התמונה נראים קווי החומה המזרחית של עכו העתיקה. בהמשך נראית אמת המים הפתוחה שהוליכה מים ממעינות כברי והסתיימה בסביל בחלקו המזרחי של השוק הלבן. חלקים מאמת המים המשוחזרת ניתן לראות היום בקומת הקרקע של האכסניה.

בין החומה המזרחית לאמת המים ניתן לראות בתצלום שטח טרשים נטוש. בשטח זה עמד חאן החמורים ששימש את הסוחרים הרבים שפקדו את עכו. בשנת 1831 נכבשה עכו על ידי השליט המצרי איברהים פאשה, שביצר אותה והפך את חאן החמורים למחסן תחמושת. בשנת 1840 יצא צי אניות של טורקיה, אוסטריה ואנגליה למתקפה על עכו על מנת להדוף את השלטון המצרי מהארץ. במהלך הקרב פגע פגז במחסן התחמושת אשר גרם להתפוצצות אדירה וזו החריבה מחצית מהעיר וגרמה לאלפי חללים. בעיתונות המקומית נכתב כך:

"העיר כולה היא ערמת הריסות, חומותיה ורוב בתיה מנוקבים כדורים. בכל מקום מוטלים הרוגים

ופצועים. בכל מקום גוויות ללא רוח חיים שנקרעו לגזרים, מהן כרותות ראש ומהן כרותות גפיים".

הקרב הסתיים בתבוסת המצרים ובסיום שלטונם באזור.

הפיצוץ העז הוא הסיבה לשטח הטרשים השומם אשר במרכזו נבנה המבנה שבתמונה.

המבנה העתיק הנראה כיום, נבנה על שרידיו של מבנה גדול שקדם לו והוקם בתקופה הצלבנית של העיר.

המבנה הצלבני היה בעל תקרה קמרונית ודרכו ניתן להיכנס למנהרה באורך 40 מ' המוליכה אל חדר מרובע. נראה שהיה זה חלק ממפעל המים של העיר בתקופה הצלבנית. המנהרה והחדר מוצפים היום במי תהום ולא ניתן להגיע אליהם. במהלך החפירות במקום נמצאה כאן באר אנטייליה מהתקופה העות'מאנית. כפי הנראה בתקופה זו ניקו את מערכת המים הצלבנית והשתמשו בה תוך כדי הפעלת הבאר. לפיכך נראה שהן בתקופה הצלבנית והן בתקופה עות'מאנית שהמרחק ביניהן קרוב ל 600 שנה שימש המבנה חלק ממערכת אספקת המים העירונית של עכו.

אמת סולימן - סיפורה של אמת המים האחרונה בעכו

סרט הדמיה תלת ממדי המספר את סיפורה של אמת המים האחרונה אשר שרידיה שומרו בעת בניית אכסניית אנ"א עכו.

הסרט מתאר וממחיש את בניית האמה, התוואי שעברה וחשיבותה לחיי היום יום בתקופה העות'מאנית. הסרט הופק כחלק ממערך התכניות החינוכיות של אנ"א במטרה לחבר את התלמידים לתכנים ההיסטוריים והתרבותיים של העיר העתיקה תוך התייחסות לשרידים הפזורים באכסניה.

תצפית האבירים

עמדת הסבר פנורמית על גג האכסניה משלבת תרשים והסבר קולי בשלוש שפות ובפישוט לשוני אודות נקודות ציון בנוף.

אגודת אכסניות הנוער בישראל רואה חשיבות רבה בשימור המורשת המקומית ובחשיפת המבקרים בעכו לרבדיה הקדומים של העיר. בחירתה לשפץ את השרידים באמצעות רשות העתיקות ולשלבם במכלול האכסניה והצבתן של עמדות הסבר באכסניה מהווה דוגמא לחיבור אפשרי בין שימור לפיתוח.